

PREKMURJE V LETU 1919 IN CERKEV

Leto 2019 je bilo spominsko leto v mnogih pomenih in za vrsto ustanov, tudi v okviru katoliške skupnosti na Slovenskem. Šlo je za spominjanje prelomnih dogodkov v slovenski narodni zgodovini in posledično za »vseslovenski dogodek, ki ni omejen samo na Prekmurje, temveč ima velik pomen za zgodovino vsega slovenskega naroda«, kot so zapisali v izjavi komisije Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci.¹ Hkrati je izjava ob poudarku vloge katoliške skupnosti in njenih voditeljev podčrtala pomen praznovanja za prihodnost: »Stota obletnica priključitve Prekmurja je zgodovinska priložnost, da kljub razlikam med nami vsem zaslužnim hvaležno priznamo delež pri naših zgodovinskih uspehih, s ponosom počastimo njihov spomin ter stopimo skupaj v dobro našega naroda in države.«

Burnemu dogajanju na obeh straneh Mure so po koncu vojaških dejavnosti sledila dolgotrajna pogajanja, dogovarjanja in včasih tudi izsiljevanje na srečanjih diplomatov v Parizu. Bilo je potrebnih več let, da so bile zakoličene še meje in s tem v polnosti postavljeni okviri novih držav. Z novo državo, Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, so bili oblikovani novi okviri delovanja Cerkve in določene nove meje obeh takrat osrednjih slovenskih cerkvenih enot, škofij Ljubljana in Maribor. Čeprav je ob tem tudi res, da je bilo več cerkvenih občestev zaradi novih državnih meja razdeljenih in je bilo treba njihovo delo zastaviti na novo. Najprej je bil v iskanje rešitev vključen še apostolski nuncij na Dunaju, nato je bila leta 1920 v Beogradu ustanovljena nova apostolska nunciatura, od koder je papežev predstavnik spremljal dogajanje v državi in v okviru cerkvenega prava posegal v urejanje cerkvenih ter cerkveno-političnih vprašanj. Postal je redni sogovornik državnih oblasti v omenjenih vprašanjih. S svojimi predlogi za postavitev trajne cerkvene organizacije je imela pomemben vpliv konec leta 1918 oblikovana Jugoslovanska škofovska konferenca.

Da je do prelomnih dogodkov sploh lahko prišlo in da je bilo mogoče nadaljevati utrjevanje narodnih in verskih vrednot, je bila napisana dolga predzgodovina. V prizadevanja za ohranitev teh vrednot so bili vključeni številni voditelji katoliških skupnosti v Prekmurju, zavedni Slovenci in Slovenke, ki so ohranjali živo pripadnost narodni skupnosti ter skrbeli za to, da se je ohranila pisana in govorjena slovenska beseda. Pogled na številne naslove knjig, prevodov Svetega pisma, molitvenikov, pesmaric in drugega tiska pokaže neverjetno ustvarjalnost

¹ Ob 100. obletnici priključitve Prekmurja. Izjava Komisije Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci, v: *Družina*, št. 33, 15. avgust 2019, str. 5.

in požrtvovalnost. Izhajati je začelo večje število revij in časnikov, a so le nekateri ostali pri življenju daljši čas. Na tem področju si je, skupaj z vrsto rojakov z obeh strani Mure, trajen spomenik postavil ugleden narodni buditelj in voditelj prekmurskih Slovencev Jožef Klekl st., za katerega je dr. Matija Slavič zapisal, »da je s svojim Koledarjem, Marijinim listom in tednikom Novinami največ storil, da so Prekmurci ohranili svojo narodno zavest, da so smatrali štajerske Slovence onkraj Mure za svoje narodne brate, da so hoteli ob prevratu državno skupnost z drugimi Slovenci v Jugoslaviji. Za slovensko zavednost so ti slovenski Prekmurci v težkih razmerah veliko storili; brez njihovega dela bi bilo Prekmurje težko prišlo k Jugoslaviji.«²

Nov politični, pravni in upravni okvir je postala Kraljevina SHS in nato Kraljevina Jugoslavija. Od tedaj dalje je bila Cerkev na Slovenskem sama pristojna za organiziranje misijonskih dejavnosti doma in za povezovanje s svetom. Novim razmeram so se morale prilagoditi redovne skupnosti in druge ustanove, ki so delovale v okviru Katoliške cerkve. Lahko je sprejemala samostojne pobude za organiziranje karitativnih dejavnosti. Nov okvir je dobilo ustanavljanje in poslovanje cerkvenih združenj – po desetletju in pol je nato zaživela Slovenska katoliška akcija, ki je postala krovna ustanova cerkvenega povezovanja in združevanja ter hkrati vez s Cerkvami v drugih državah in na ravni celotne Cerkve. Nekaj več možnosti je bilo, da je Cerkev okrepila ter na novo organizirala delo za slovenske izseljence po svetu – sad tega je postala Rafaelova družba, ki je navsezadnje dobila svojo podružnico v Črensovcih. Razcvet je doživel cerkveni tisk in okrepljena tiskarsko-založniška dejavnost. Vrstiti so se začele različne manifestativne oblike krščanstva, ki so imele narodni in mednarodni pomen.

Katoliška cerkev se je z nastankom nove države znašla tudi v novi (brez)pravni stvarnosti, za katero je bilo značilno pomanjkanje pravnega izročila. Izkušnja iz predhodnega obdobja, v katerem so bili pravni temelji delovanja Cerkve in njenih odnosov s političnimi oblastmi, kljub občasnim napetostim, opredeljeni, ji je narekovala zavzemanje za ureditev odprtih vprašanj, vendar se to ni zgodilo. Desetletje in pol trajajoče iskanje kompromisa je na koncu ostalo brez zaključka; mednarodni sporazum s Svetim sedežem je sicer bil pripravljen in podpisan, ni pa nikoli dosegel priznanja statusa mednarodne pogodbe. To je v praktičnem življenju Cerkve kot celote in posameznih krajevnih občestev pomenilo pravno praznino in možnosti za svojevoljne improvizacije, kar se je tudi dogajalo. Cerkev je bila v vseh pogledih prepuščena trenutnim in hitro se menjajočim političnim razmeram.

Ta letnik zbirke AES je vsebinsko razdeljen v dva dela. Prvi del obsega razširjene razprave, ki so bile dne 13. novembra 2019 v Veržeju predstavljene na znanstvenem posvetu ob 100-letnici združitve prekmurskih Slovencev z matičnim

² Matija Slavič, *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev*, v: *Slovenska Krajina, zbornik ob petnajstletnici osvobojenja*, Beltinci 1935, str. 57.

narodom in so jih pripravili dobri poznavalci zgodovine družbe in Cerkve v Prekmurju. Enajst predavateljev je zarisalo temeljne značilnosti slovenskih skupnosti na obeh straneh Mure v letih pred veliko vojno in nato obširneje v mesecih neposredno po koncu vojaških akcij. Katoliška duhovščina, ki je že do tedaj skrbela za ohranjanje narodnih vrednot in zaradi svojih zavzemaj občasno prihajala v napetosti s svojim cerkvenim predstojnikom, voditeljem škofije Sombotel, je v novih razmerah videla možnosti, da svojim prizadevanjem zagotovi trdnejši okvir, tudi s pomočjo drugačne politične ureditve. Razumljivo, da niso vsi delili enakega mišljenja, temveč so se vsaj nekateri zavzemali za ohranjanje razmer, kot so bile pred vojno in za ohranitev cerkvene organizacije, ki je veljala malo manj kot stoletje in pol (to je od ustanovitve škofije Sombotel v letu 1777). Zaključen sklop predavanj je bil posvečen pregledu razmer, ki so se v Prekmurju izoblikovale z vključitvijo v lavantinsko škofijo, kar je trajalo s kratko prekinitvijo v času druge svetovne vojne do leta 2006. Takrat je bil v polni meri uresničen načrt, ki je sicer živel med Prekmurci od začetka 20. stoletja, torej ustanovitev samostojne krajevne Cerkve.

Drugi del, ki je bistveni sestavni del poslanstva AES, da namreč objavlja težko dostopne dokumente, pomembne za zgodovino Cerkve med Slovenci, prinaša izvirne dokumente, ki so nastali kot rezultat delovanja cerkvenih ustanov v prelomnem obdobju po koncu prve svetovne vojne. Načrtno in sistematično so bili pregledani arhivi cerkvenih ustanov, ki so bile povezane z dogajanjem po koncu vojne in katerih nosilci so imeli možnost vplivanja na sprejemanje odločitev. To je pomagalo, da je bilo v pripravo knjige vključenih več doslej neobjavljenih dokumentov iz arhivov škofij Sombotel, Maribor in Ljubljana, pri tem je dodatna pozornost veljala tudi gradivu v različnih ustanovah Svetega sedeža. Čeprav je bilo arhivskemu delu namenjene veliko pozornosti in so najdeni dokumenti pripomogli k boljšemu poznavanju razmer, ki so se izoblikovale ob koncu vojne, je vendarle v prihodnje pričakovati še kakšno odkritje. Določeni deli arhivov namreč še vedno niso urejeni in je zaradi tega njihova uporabnost omejena.

Znanstveni posvet je bil pripravljen v sodelovanju Inštituta za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in soboške škofije, pokroviteljica je bila Slovenska škofovska konferenca. Dogodek je bil uvrščen v sklop dogajanj ob jubilejnem letu in bil podprt s strani odbora za jubilej. Zahvala vsem sodelavcem, ki so pomagali pri izvedbi posveta in nato svoje prispevke še nadgradili. Posebna zahvala velja predavateljem in avtorjem, ki so pripravili razprave ter s svojim raziskovalnim delom pomagali osvetliti prelomni čas v narodni in cerkveni zgodovini prebivalcev Slovenske krajine. Žal ni svojega besedila uspel dokončati dr. Štefan A. Ferencak (umrl je 7. 2. 2020), ki je z veliko vnemo pripravljaval razpravo s področja objave cerkvenih pesmaric in molitvenikov.